

BERŁO AKADEMII ZAMOJSKIEJ Z FUNDACJI TOMASZA ZAMOYSKIEGO Z 1619 R.

Najcenniejszy przedmiot znajdujący się w zbiorach Muzeum Zamojskiego, dotyczący Akademii Zamojskiej. Jest to jedno z trzech berel rektorskich. Berła te były podobne do siebie i naśladowały w formie berło Akademii Krakowskiej, ufundowane przez kardynała Fryderyka Jagiellończyka w 1494 roku. Pierwsze z berel miał ufundować założyciel i fundator Akademii Jan Zamoyski (1542-1605). Pochodzenie dwóch następnych zamojskich berel jest znane i potwierdzone źródłowo. Ufundował je i ofiarował Akademii Zamojskiej w 1619 roku Tomasz Zamoyski (1594-1638). Od likwidacji Akademii Zamojskiej w 1784 roku wszystkie berła były w posiadaniu rodziny Zamoyskich i do 1939 roku pokazywano je na wielu wystawach. Po raz ostatni można je było oglądać w roku 1939 w bibliotece Ordynacji Zamojskiej. Z wojennej zawieruchy udało się uratować jedynie górną część jednego z berel ufundowanych przez Tomasza Zamoyskiego.

W 1980 roku ostatni ordynat Jan Tomasz Zamoyski (1912-2002), przekazał obiekt władzom Zamościa. Obecnie znajduje się on w zbiorach Muzeum Zamojskiego. Zachowana górna część berła to głowica z fragmentem trzonu, wykonana z blachy srebrnej złoconej, zdobiona grawerunkiem i emalią. Sześcioboczny trzon zwieńczony jest głowicą w formie otwartej korony, dekorowanej sterczynami i kwiatonami. Sam trzon berła ozdobiono ornamentem okuciowym przeplecionym wicią roślinną z elementami geometryczno-roślinnymi. Ornament ten raz dąży do wypełnienia całej ścianki, raz położony jest oszczędnie, powodując grę światłocieniową. Głowica wykonana została w technice puklowania, sterczyny i kwiatony korony są odlewane i cyzelowane. Na otoku umieszczono napis: „*ACADEMIAE ZAMOSCENSI ALTRICI SVAE BONARUMQUE ATRIUM TANQUAM MATRI CHARISSIMAE (Akademii Zamojskiej karmicielce swojej i najdroższej jakby Matce Sztuk Wyzwolonych)*”. Napis wykonany został na dwóch połączonych ze sobą paskach srebrnej blachy błękitną emalią i przymocowany za pomocą nitów do głowicy. Wewnątrz korony znajduje się w tarczy program heraldyczny fundatora oraz koncentrycznie ustawione majuskułowe litery: „*D.T.Z.P.P.C.G.C. (Dominus Thomas Zamoyski Palatinus Podoliensis Cnisiensis Gonyadzensis Capitaneus), (Pan Tomasz Zamoyski Wojewoda Podolski, Knyszyński Goniądzki Starosta)*. W centrum prosta, turniejowa tarcza herbowa, podzielona na cztery części. Na tarczy u góry, po stronie heraldycznej prawej – herb Jelita, niżej herb Herburt, po stronie lewej w górze herb Leliwa, niżej Jastrzębiec. Nad tarczą herbową znajdują się labry. W klejnocie jednej z nich widnieje herb Półkozic, w drugiej zaś herb Leliwa na pawich piórach. Dekoracja wykonana jest błękitną i zieloną emalią.

Berło rektorskie w oryginale składało się przynajmniej z pięciu części połączonych ze sobą

srebrnymi nitami. Zachowany fragment berła jest dwuczęściowy i mierzy po złożeniu 54 cm. Nie zachowane fragmenty powinny mierzyć 61 cm. Zdobione było one w analogiczny sposób jak zachowana część. Całość berła zakończona była u dołu kulą kutą w pukle. Po złożeniu berło miało wymiary 111 cm. Czas wykonania berła i ofiarowania go Akademii Zamojskiej, to rok 1619. W roku 1617 bulla papieża Pawła V zakończyła spory w zakresie władzy zwierzchniej nad Akademią spoczywającej w ręku biskupów chełmskich. W tymże roku także z dwuletniej podróży po Europie powrócił do Zamościa Tomasz Zamoyski. Stąd wydaje się prawdopodobnym, że właśnie w 1617 roku lub w 1618 zlecił on wykonanie dwóch berła rektorskich, mających unaocnić zaszłe w Akademii Zamojskiej zmiany. Miejsce wykonania berła, w związku z brakiem zapisów archiwalnych nie jest do końca ustalone, jednak na pochodzenie berła z jednego ze złotniczych warsztatów krakowskich wskazują techniki złotnicze, użyte przy jego wyrobie, zwłaszcza stosowanie emalii.

Opracował:

dr Jacek Feduszka

Kustosz Muzeum Zamojskiego w Zamościu

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

Dofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach programu
„Kultura w sieci”